

Halomsírok, földvárak az erdőben (felderítés, nyilvántartás, védelem)

Farkas Zsuzsanna

Zala Vármegyei Kormányhivatal

**DISKURZUS- konferencia és fórumbeszélgetés a régészeti
hatósági feladatellátás aktuális kérdéseiről 2025. március 26.**

Tájképi jelentőségű régészeti lelőhelyek az örökségvédelmi jogszabályokban

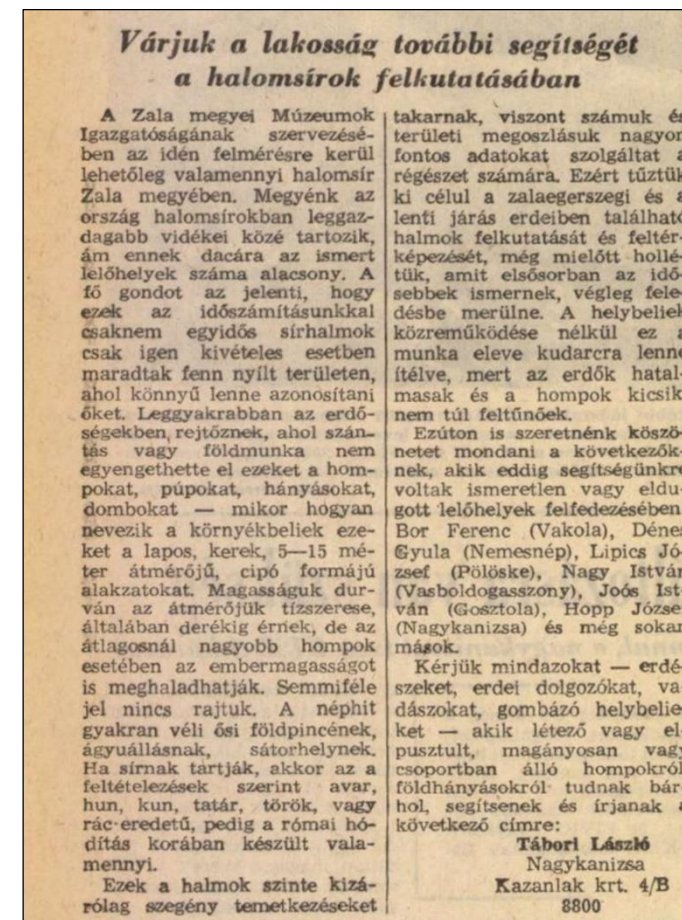
- **Jogszabályi alapok:**

- **a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény**
 - f.) pontja: a kunhalom olyan kultúrtörténeti, kulturális örökségi, tájképi, illetve élővilág védelmi szempontból jelentős domború földmű, amely kimagasodó jellegével meghatározó eleme lehet a tájnak;
 - 23. § (2) bekezdés alapján a kunhalom országos jelentőségű természeti terület
-
- **a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV.9.) Korm. rendelet**
 - 2. § 11.) pontja: tájképi jelentőségű régészeti lelőhely: olyan régészeti lelőhely, amely megjelenésével környezetének meghatározó tájképi eleme (pl. **halomsír, kunhalom ...**)
 - 21. § (3) b.) pont szerint a földmunkavégzéssel el kell kerülni a nyilvántartott tájképi jelentőségű régészeti lelőhelyet

Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága - Tábori László halomsír felmérése

- 1983-ban 71 nap alatt 54 lelőhelyet mért fel a ZMMI régészeti asszisztenseként
- A halomsírok felmérését a Göcseji Múzeum gyűjtőterületén (zalaegerszegi, lenti, és zalaszentgróti járás)
- A lelőhelyek gyűjtése:
 - Szakirodalmi adatok alapján (Rómer Flóris, Ipolyi Arnold, Gönczi Ferenc, Sági Károly, Müller Róbert)
 - Adattári és terepbejárás adatok alapján (Szentmihályi Imre jegyzetei)
 - Zala megye földrajzi nevei alapján (hompok, hányások, Törökdomb, Törökhányás stb.)
 - Helyi erdőt járó emberek segítségét kérte a sajtón és körlevélen keresztül (erdészek, erdei dolgozók, gombászok stb.)

Várjuk a lakosság további segítségét a halomsírok felkutatásában – Zalai Hírlap
1983.02.01.

Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága

- Tábori László halomsír felmérése

• Rögzített adatok:

- halmok száma
- halom helyzetének koordinátái (helyi koordináta)
- A halom átmérője
- magasság

• Leírás:

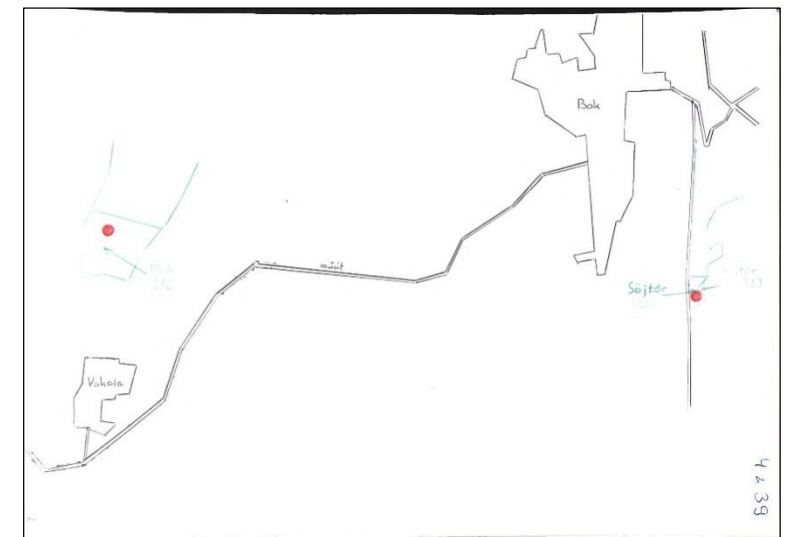
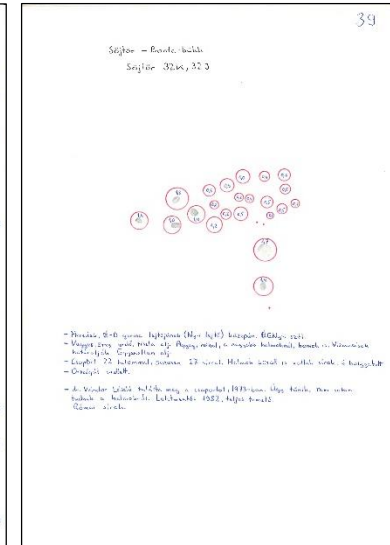
- domborzat leírása
- erdő jellemzője
- halmok elhelyezkedése
- megközelíthetőség
- a halmok ismertsége, és az adatközlő neve.

• Felmérési vázlat 1:1000 méretarányban a bolygatottság és a halmok magasságának jelölésével

• Térképek: Az 1983-ban érvényben lévő erdőtérképek alapján készült vázlat, 1:20 000 méretarányban.

• Megyei szintű összesítő térkép a teljes gyűjtésről.

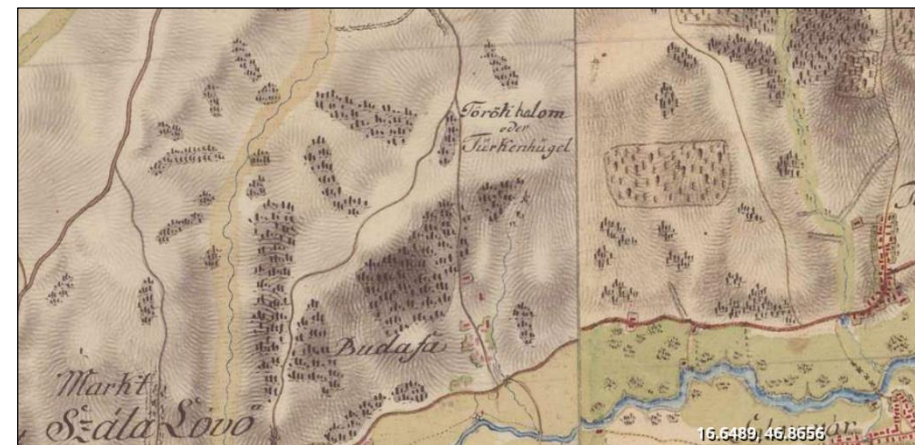
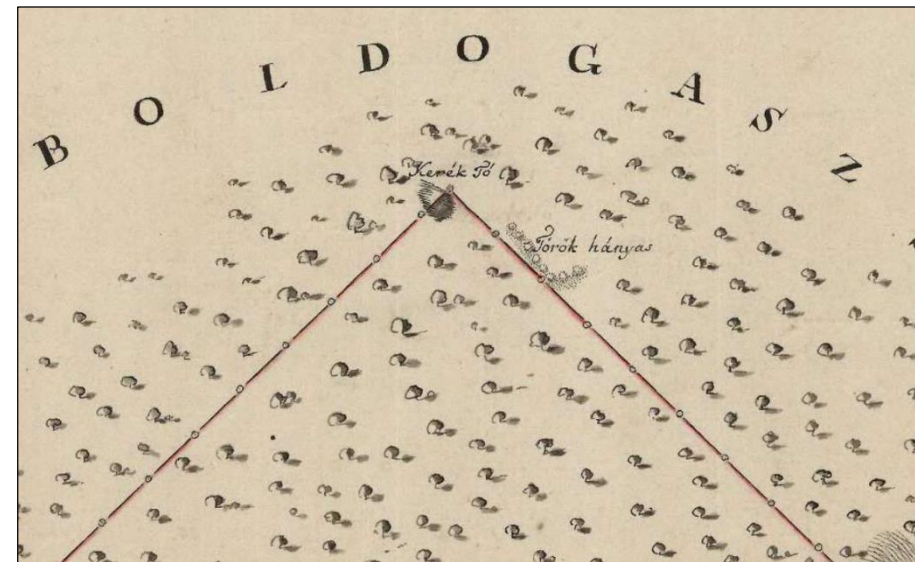
21.	Csacskóvár, Kőmencshalm	Ø 11	H18	Pály, ártéri halm	1
22.	Csacskóvár, Bolygat. Törzshalm	Ø 12	H19	Pály, ártéri halm	1
23.	Pálya, Kőmencshalmi erdő	Ø 12	H20	Pály, 9. lejtővel - nyugati	1
30.	Pálya, Kőmencshalmi erdő, Kőmencshalm	Ø 12	H21	Pály, 9. lejtővel - nyugati	1
1	Ø	Ø	Ø	H22	1
2	H23	H24	Ø	H25	1
3	H26	H27	Ø	H28	1
4	H29	H30	Ø	H31	1
5	H32	H33	Ø	H34	1
6	H35	H36	Ø	H37	1
7	H38	H39	Ø	H40	1
8	H41	H42	Ø	H43	1
9	H44	H45	Ø	H46	1
10	H47	H48	Ø	H49	1
11	H50	H51	Ø	H52	1
12	H53	H54	Ø	H55	1
13	H56	H57	Ø	H58	1
14	H59	H60	Ø	H61	1
15	H62	H63	Ø	H64	1
16	H65	H66	Ø	H67	1
17	H68	H69	Ø	H70	1
18	H71	H72	Ø	H73	1
19	H74	H75	Ø	H76	1
20	H77	H78	Ø	H79	1
21	H80	H81	Ø	H82	1
22	H83	H84	Ø	H85	1
23	H86	H87	Ø	H88	1
24	H89	H90	Ø	H91	1
25	H92	H93	Ø	H94	1
26	H95	H96	Ø	H97	1
27	H98	H99	Ø	H100	1

Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága

- Tábori László halomsír felmérése

- **Földrajzi nevek:**
- **jogszabályi:** kunhalom, halomsír
- **szakmai:** halomsír, kurgán, tumulus, kunhalom
- **népnyelvi:**
 - halom (szláv, kisebb domb, rakás) pl. Felső-Berki-halom, Törökhalom
 - domb (ugor, kisebb, laposabb kiemelkedés) pl. Zsiványdomb, Kincsesdomb, Attila domb
 - hányás (finnugor, lapáttal összedobált föld) pl. Apró-hányások, Török hányás
 - homp, hompog, hompok, (ősmagyar, kupac) pl. Nagyerdő-homp, Kis-Tompa-Hompániás
 - homrok, pl. Homroki-dűlő
 - sír (bizonytalan, finnugor?) pl. Basa sírja
 - vár (iráni) pl. Törökvár

Halomsírok állapotának hatosági ellenőrzése 2024-2025

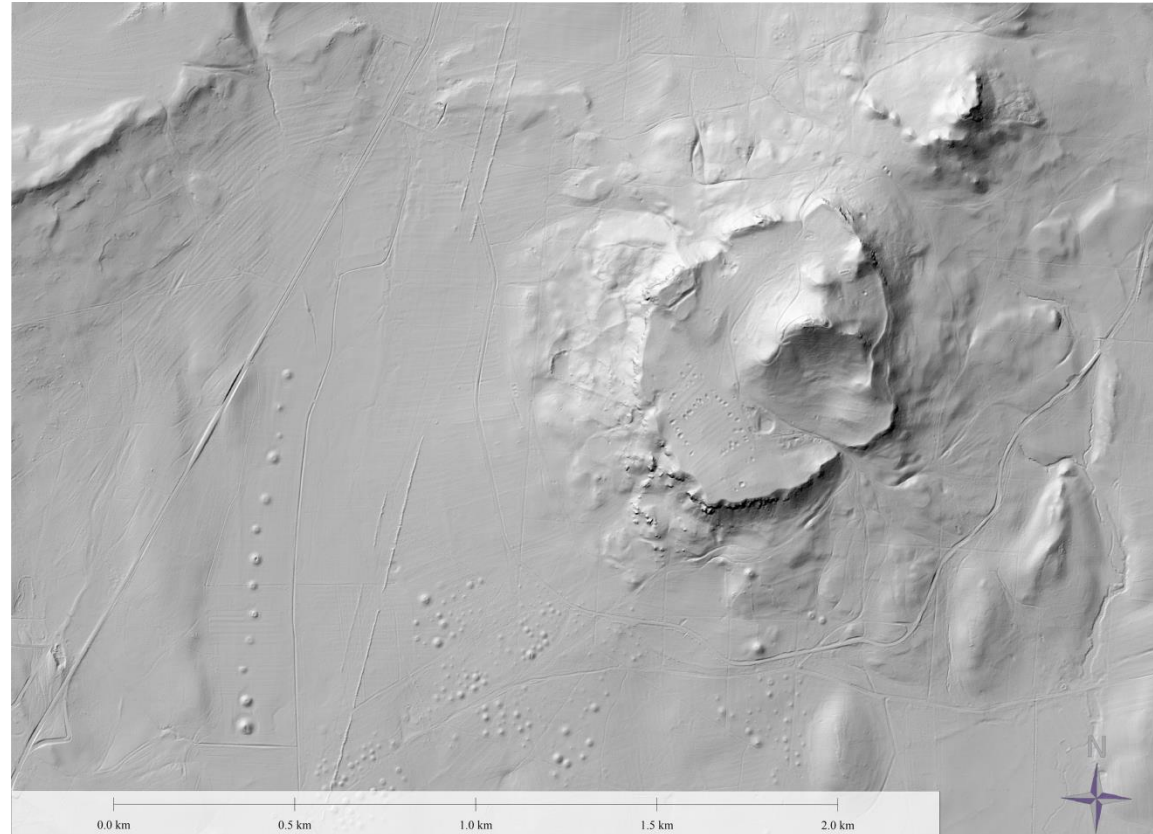
Eke István (ZMI)-Farkas Zsuzsanna (ZV/MK)

- Terepi ellenőrzés a halmok állapotának, bolygatottságának vizsgálata
- A közhiteles lelőhelynyilvántartás adatainak ellenőrzése (pozíció, kiterjedés)
- Az erdős területeken vegetációmentes időszakban a legjobbak a megfigyelési lehetőségek (tél-kora tavasz)
- Az alacsonyabb halmok nehezen kivehetők az avarban, vagy a tűlevelek között.
- Probléma a GPS készülékek pontatlansága (~2-3 m 3DCQ)
- Mérőállomással az erdőben történő mérés elég nehézkes

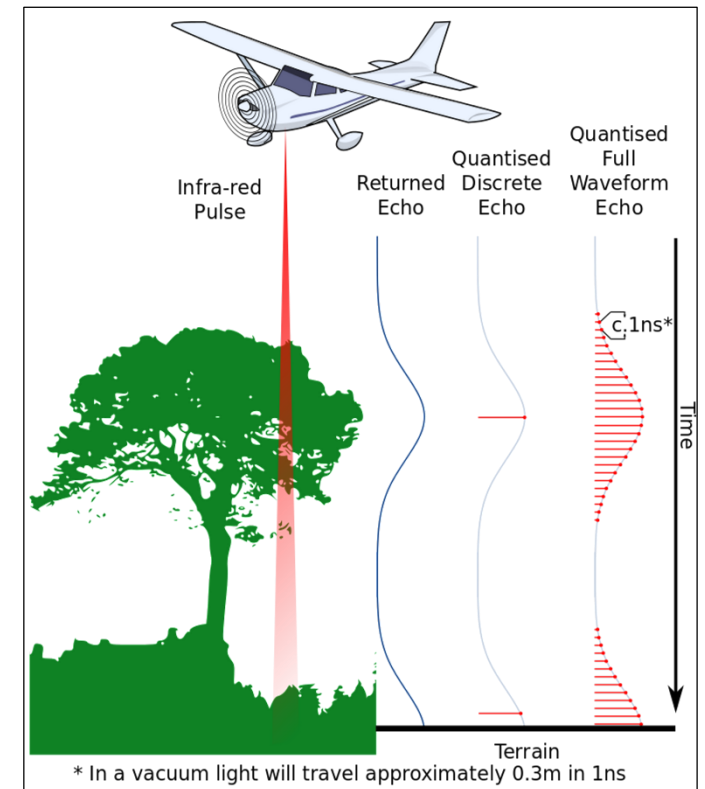
Segítség a halomsír és földvár vadászatban: a LIDAR

Zalaszántó Tátika példája (Envirosens Kft.)

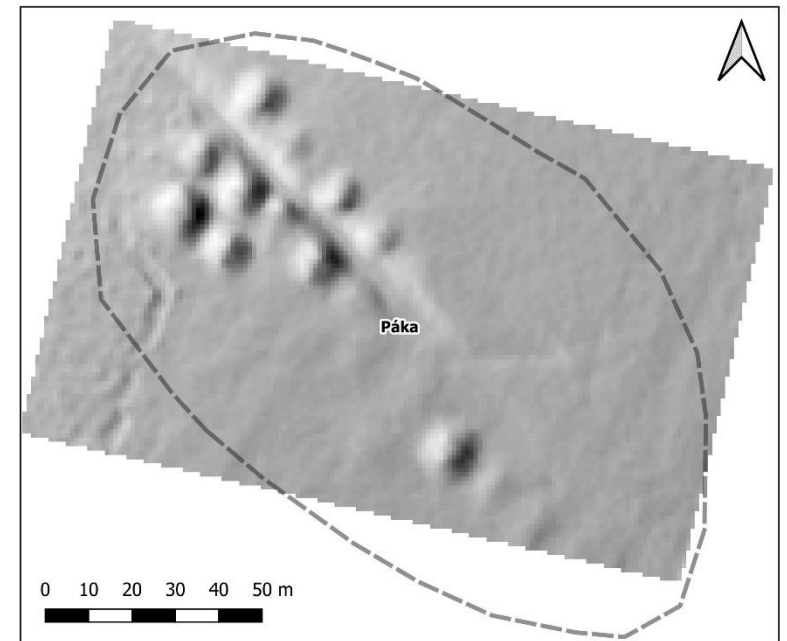
LIDAR felmérés adatai

- Repülőgépes felmérésből származó adatok (5 pont/m²)
- Erdővel fedett területek felmérésére is alkalmas
- A szkennelésből származó adatok alapján 1 m/pixel felbontású domborzatmodell készült.
- A modell alapján nem csak a halmokról, de a környezetükről is kapunk információt.

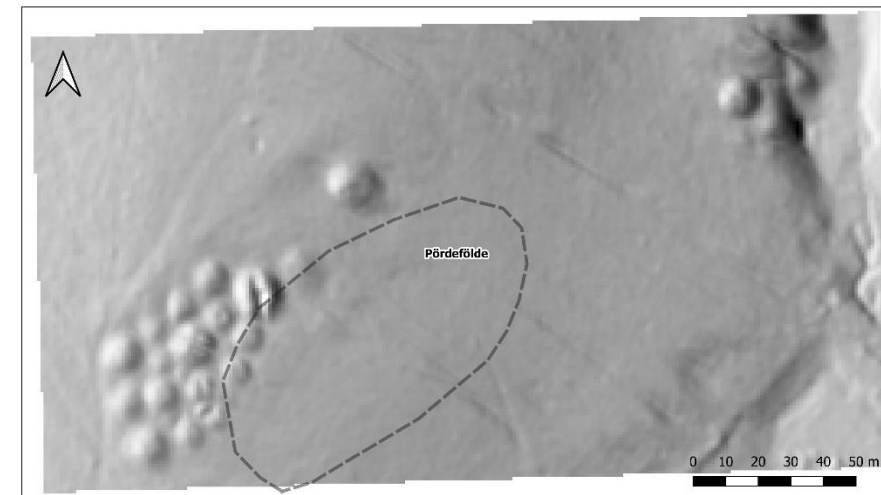
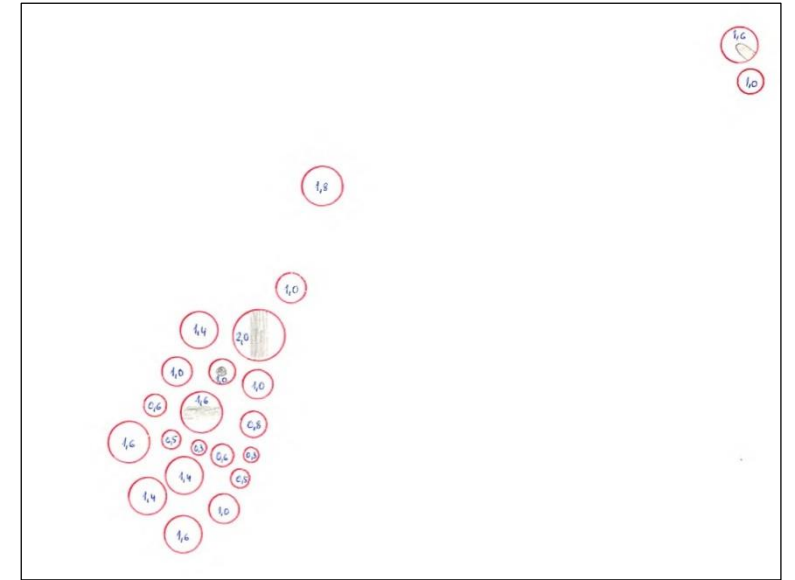
Páka – Vörös-patak keleti partja

- 13 halomból álló csoport (3 bolygatott – 2020).
- A halmok magassága (0,3 – 1,7 m)
- 2020-ban tarvágott erdő volt, 2024-ben fiatal sarjadékok nőttek ki
- A terepi ellenőrzés során újabb keletű bolygatásokat nem tapasztaltunk. A különálló csoport 3 halomból áll.
- A LIDAR kép alapján a halmok 2 csoportban helyezkednek el

Pördefölde – Nagyerdő

- A kézirat alapján 20 halomból álló csoport, ezektől keletre 2 további halom (4 erősen bolygatott 3 feltárt halom – 1983).
- A halmok magassága (0,3 – 2,0 m)
- 1983-ban tarvágott erdő volt, 2024-ben fiatal tölgyes-bükkös erdő.
- A terepi ellenőrzés során újabb keletű bolygatásokat nem tapasztaltunk. A különálló csoport 3 halomból áll.
- A LIDAR kép alapján a halmok elhelyezkedése eltér a Tábori féle felméréstől.
- A nyilvántartott régészeti lelőhely korrekciója szükséges.

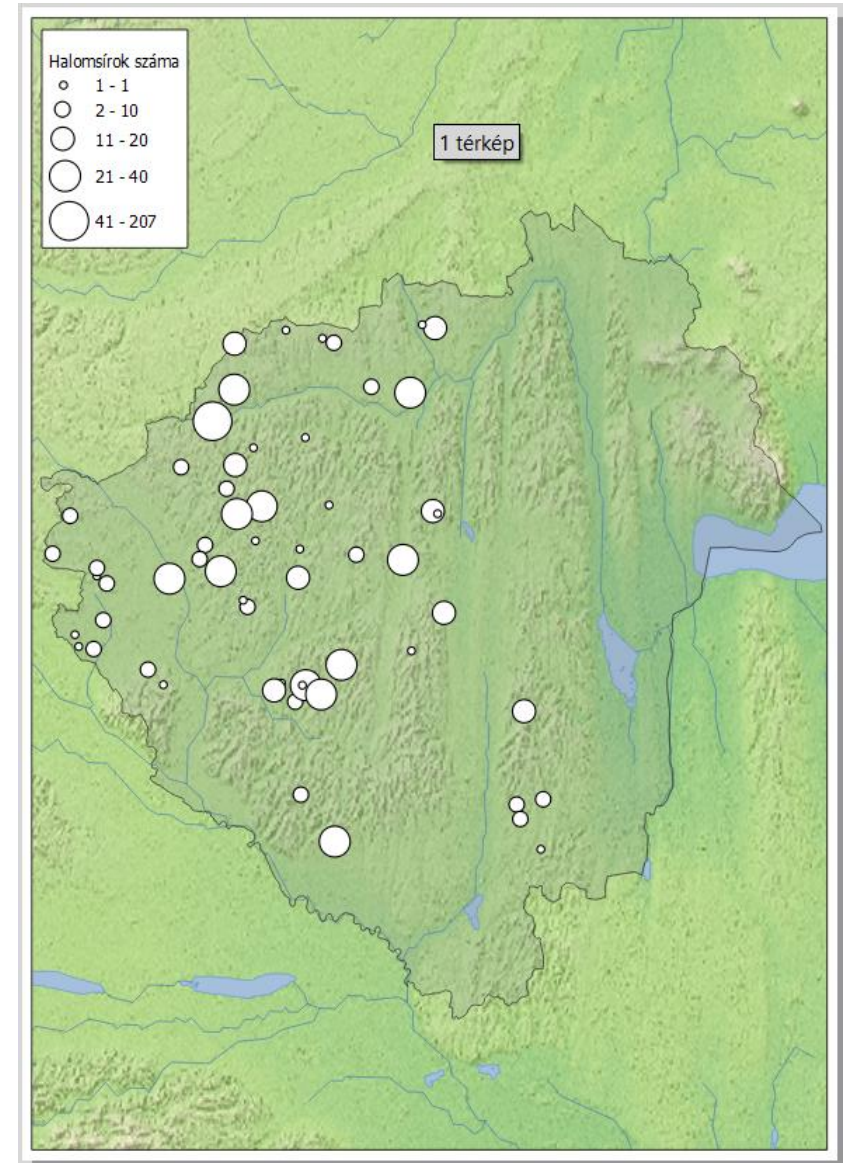
5 halomsírmező ellenőrzésének tanulsága

- 5 régészeti lelőhely
 - Szilvággy – Bolhási-erdő
 - Szilvággy – Hompok
 - Szilvággy – Parasza-felé
 - Pördefölde – Nagy-erdő
 - Páka – Vörös-patak keleti partja (új lelőhely)
- Tábori László által felmért lelőhelyek (kivéve Páka) – 1983. évi állapot
- Közhiteles nyilvántartásban szerepelnek (kivéve Páka)
- Geodéziai felmérése megtörtént (GNSS GPS)
- LIDAR felmérésből származó adattal rendelkezünk

Összegzés

- A szakirodalmi adatok és a terepi vizsgálatok alapján eddig 62 Zala vármegyei magányos halomsírt vagy halomsír csoportot azonosítottunk, ez összesen 790 halmot jelent.
- A Keszthelyi és a Zalaszentgróti járás adatai nem szerepelek ebben az összegzésben.
- Kevés a hiteles feltárásból származó adat, így csak feltételezés, hogy római koriak a halmok.
- Célok: Teljes Zala megyei LIDAR felmérés pontos adatokat mutatna a halmokról (nem csak a rómaiakról).

Összegzés

Hatósági szempontból:

- **Problémák:**

- a nyilvántartás pontatlanságai, hiányosságai, LIDAR segítségével asztal mellől megtörténhet!
- a természetvédelmi kezelő információhiányának megszüntetése
- a művelési ágakból származó folyamatos állapotromlás lassítása

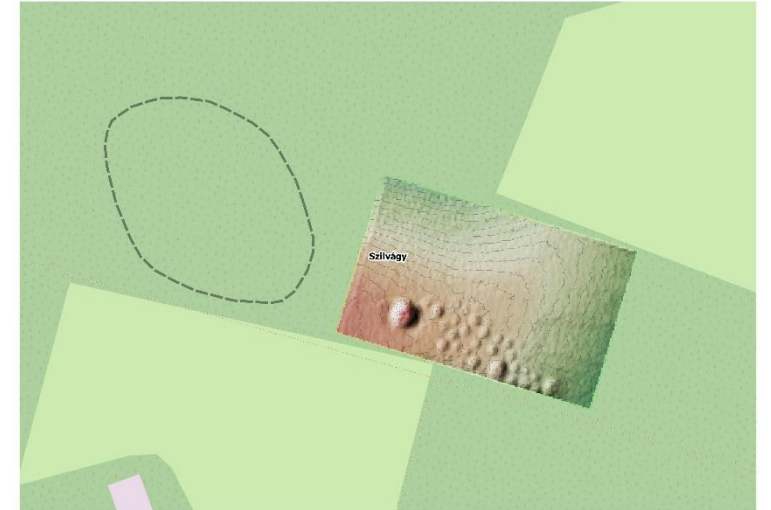
- **Feladatok:**

- Folyamatos ellenőrzés
- lelőhelyfelderítés (természetvédelmi őrszolgálat, múzeumok, hatóság)
- Teljes körű halomkataszter készítés
- Információ átadása a tulajdonosoknak és a természetvédelmi kezelőnek
- Erdészeti jogszabályokban előírt hatósági eljárásokban való aktív részvétel
- Megfelelő művelési ág kiválasztása, szakmai konzultáció kezdeményezése a legmegfelelőbb erdészeti módszerek, eljárások kiválasztása (gép, talajelőkészítés módszerek, fafajok, ültetési módok, közelítő utak, rakodók...)
- Jogszabálmódosítás kezdeményezése (erdőtervezési folyamatban aktív részvétel, örökségvédelmi erdők kijelölésének lehetősége)

Megjegyzés

A projekt egy római koros régész, Eke István és egy örökségvédelmi szakember: Farkas Zsuzsanna közös munkájáról szól, régész szakmai, örökségvédelmi és tudománytörténeti elemekkel. Az eredményeinkkel több szakmai konferencián megjelentünk már, az előadás régész szakmai és térinformatikai szempontból Eke István munkája. A kutatásunk elsősorban szabadidős tevékenység. Örökségvédelmi hatósági oldalról a lelőhely revízió jelenleg egy olyan feladat, amire nincs intézményi kapacitás. Nem a nagyszabású topográfia készítésre gondolok, inkább a „gyomlálásra”, a lelőhelyek adatainak pontosítására. A jogszabályok csak a védett lelőhelyek esetében írják elő az ellenőrzést, de ezek célja sem elsősorban a nyilvántartás pontosítása, inkább a méltó, megfelelő használat „kikényszerítése” a kezelőből/tulajdonosból. A LIDAR egy olyan eszköz, aminek a segítségével a terepen nehezen vagy csak időszakosan megközelíthető, érzékelhető, ugyanakkor viszonylag sérülékeny régészeti jelenségek, a tájképi jelentőségű régészeti lelőhelyek objektumai MÉTER PONTOSSÁGGAL! felismerhetők, beazonosíthatók az ÍRÓASZTAL MELLŐL és a védelmük, több más hatósággal, állami szervvel együtt hatékonyan megszervezhető. Tisztában vagyok vele, hogy szűkösek az anyagi források, de első lépésként beszélhetünk a lehetőségekről. Listák összeállításáról, egy nézegető program létrehozásáról, amihez akár korlátozottan, de hozzáférhetünk és megkezdhetjük a munkát. Egyébként csak a szerencsén múlik, hogy 20 év múlva mi marad ezekből a lelőhelyekből.

Köszönöm a figyelmet!